

digheid, in Plato's dialogen tegenover Socrates heeft getracht te bewijzen.

Als 'onze Seneca' nu weer tot leven kon komen, dan zou hij, geloof ik, niet kunnen ontkennen wat hij zelf in werkelijkheid gedemonstreerd heeft: het staat vast dat hij 4 miljard sesteriën onder die filosofenmantel van hem bezat, al is hij misschien niet eens rijker geweest dan de slaaf Epictetus, als rijkdom tenminste alleen uit vruchtgebruik bestaat. Gul heeft hij zeker niet kunnen zijn, nu hij bij zijn dood aan zijn leerling – en tevens zijn moordenaar – zoveel goud heeft nagelaten, dat hij beter aan de Cynische filosoof Demetrius en zijn andere bentgenoten had kunnen schenken.

Nu zwijg ik maar over zijn voortdurende kritiek op de verwijfde Maecenas en diens zwanedons en heerlijk leven, een man toch, die, ook al zou hij nooit iets anders gepresteerd hebben, zich veel verdienstelijker voor de staat heeft gemaakt dan die filosoof, daar hij keizer Augustus tot medelijken en clementie wist over te halen en hem een beul durfde te noemen toen deze bij een strafproces vonnissen wilde doordrukken. Maar onze Stoïcijn heeft de wreedheid van zijn Nero, die zelfs in diens jeugd niet aan een dergelijk leermeester verborgen kon blijven, door buitensporige vleierij vergroot, om niet te zeggen opgewekt.

Daarom zou ik nog liever naar Epicurus willen luisteren, die in zijn tuintje openlijk voor zijn mening uitkomt, dan naar de starre en strenge heren, die zo verheven over deugd discussiëren zonder haar ooit te beoefenen, en die, nadat zij met ik weet niet wat voor fraaie, opgesmukte woorden een mens hebben geleerd dat hij slechts op eigen kracht moet steunen en niets buiten zichzelf moet zoeken, hem miserabeler dan een stuk vee maken, daar hij, nadat hij – al of niet met succes – omwille van zijn deugdzzaamheid zo veel moeite doorstaan heeft, ten slotte evenals de overige levende wezens allerongelukkigst aan zijn eind komt.

Ik weet dat jij evenals ik deze afschuwelijke dwaling verfoeit en dat je met het boek waar wij het over hebben, geen andere bedoeling hebt gehad dan om op humanistische wijze te discussiëren over de in onze tijd zo dringend gewenste standvastigheid in de rol van een niets verder zoekend alter ego. Maar mijn beste Lipsius, je had toch veel beter en nuttiger over juist dit onderwerp kunnen schrijven, als je je eerst gekeerd had tot de leer van Christus, vervolgens tot de voorbeelden van hen die Christus gevolgd zijn, en dit alles in de briljante, effectvolle stijl die jou

eigen is, zou hebben uitgedrukt en hetzelfde zou hebben bevestigd met de woorden en daden van bepaalde mensen uit het verleden, die, ook al zijn zij geen christen geweest, toch de rede als leidinggevend beginsel aanvaard hebben; want naar mijn oordeel passen de woorden 'wijsheid' en 'deugd' of 'ware standvastigheid' niet bij de antieke filosofen. Zij hebben allemaal gedwaald, zij het sommigen méér dan anderen. Maar wij kunnen onmogelijk een eervolle naam aan een dwaling geven of iets deugd noemen, wat voor de mens geen heil en zaligheid bewerkt. De oorzaak van de dwaling is dat zij het ware einddoel van het leven niet alleen niet hebben gevonden, maar volstrekt niet hebben gekend, ja zelfs niet eens hebben gezocht, het einddoel dat voor ons slechts bestaat uit het kennen van God en het genieten van de eeuwigheid. Want dat is de uiteindelijke grens en eindstreep waarheen wij op weg zijn; wij zijn daartoe geboren – als ook wij niet afgedwaald zullen zijn –, voorbestemd om te sterven teneinde dank zij de dood natuurlijk tot in eeuwigheid te leven, en wie daaraan twijfelt, achten wij zelfs de naam 'mens' onwaardig.

In zeer veel opzichten kunnen wij volhardend en vastbesloten zijn, maar de onveranderbare en volmaakte standvastigheid bestaat uit het vasthouden aan de waarheid die ik zo juist genoemd heb, zeker als wij dan in voorspoed noch in tegenspoed de juiste geestelijke instelling zullen verliezen, wij, die doorgaans in het eerste geval al te overmoedig en uitgelaten, in het laatste al te bedrukt en terneergeslagen zijn, zodat wij zelfbeheersing noch dapperheid bezitten. Wat is in 's hemels naam effectiever om dit laatste te vermijden dan de vaststelling dat God de wreker en de beloner is van respectievelijk de volharding die prijsgegeven is en die bewaard bleef, en dat de beloning uit de hemel zelf en de onsterfelijkheid bestaat, en de straf uit eeuwige folteringen in de hel: deze leer, die al door goddelijk geïnspireerde mensen schetsmatig aangeduid was, heeft God ten slotte zelf door middel van Zijn zoon Jezus-Christus voltoid en aan ons allen geopenbaard. Deze bijzondere weldaad heeft dan ook geleid tot een grenzeloze liefde en tevens tot een grenzeloze vrees dat wij Hem die wij beminnen, hoe dan ook kwetsen; maar edeler is de liefde, die ons zozeer door een band van genegenheid aan God bindt dat wij niet van Hem gescheiden kunnen worden, innerlijk altijd tot beide houdingen bereid: eventuele voorspoed te genieten en eventuele tegenspoed te verdragen, daar wij ervan overtuigd zijn dat ook tegenspoed die voortduurt, ten goede gekeerd wordt als wij ons gelijkmoeedig gedragen, en dat de kweekplaats